

En klassiker ska tåla återbruk

Den bokcirkel jag deltar i läser varannan gång en klassiker. Nu senast var det dags för **Hjalmar Söderbergs** *Doktor Glas*. Jag valde då att gå "all in" och passade därför på att läsa om *Gregorius* från 2004, som dessutom Augustprisades, och nyutkomna *Helga*, **Bengt Ohlssons** tvåböcker som sätter ljuset på bifigurerna i Doktor Glas, pastor Gregorius och hans hustru Helga. Jag läste även *Fru Gregorius* av **Åsa Nilsson** som även den har Helga Gregorius i fokus.

Alienation och livsleda karaktäriserar doktor Glas i Hjalmar Söderbergs roman från 1905. Doktorn söker en mening med sitt liv, han behöver utföra en handling som får honom att vakna upp. Något som spräcker glaset mellan honom och omvärlden. Så får han fru Gregorius som patient och historien om den grymme pastorn rullas upp. Efter mordet på pastorn upptäcker doktor Glas att ingenting i hans liv förändrades. Han är fortfarande hungrig, hushållerskan Kristin förbereder middagen som vanligt och nya kostymen anländer från skräddaren. Ensamheten och meningslösheten är densamma.

Doktor Glas framstår i dagens ljus närmast som en incel som lever i ofrivilligt celibat men är egentligen oförmögen att älska och bär på en kvinnosyn som snubblande nära liknar hat. Han har höga tankar om sig själv, är självgod och ser sig som lite bättre än andra. Men jag anar både en ilska och en lurande depression som stundtals också uttrycks i självhat och självömkan.

Boken reser stora moraliska frågor som; är det rätt att döda för att rädda en annan? Helga står för allt det vackra, det levande. Pastor Gregorius står för det onda, fula, liderliga, hycklande och inskränkta. Döden. Synen på kyrkan som en maktfaktor och kvinnors rätt till sina kroppar som avspeglas

inte minst i abortfrågan, är ämnen som Söderberg utforskar via Doktor Glas.

I Bengt Ohlssons *Gregorius* träder en annan bild av pastorns sista sommar fram. Här möter vi en exemplarisk och omtyckt präst. En genomsympatisk man, men samtidigt osäker och dagdrömmande. Rädd både för döden och för livet. Han är djupt förälskad i sin unga hustru Helga och när det blir uppenbart att hon är otrogen vet hans förtvivlan inga gränser. Först när han hamnar vid hälsobrunnen i Porla, dit han skickats av doktor Glas, återfår hans liv en form av värdighet i mötet med en annan kvinna. Är han kanske ändå värd att älska? Då tar hans liv slut.

Det är ett ambitiöst verk av Bengt Ohlsson. Bilden av Gregorius som en lite fumlig, tafatt och kärlekstörstande äkta man är hjärtskärande. Plötsligt är han inte längre någon ond människa utan snarare ömkansvärd. Men vid omläsningen känns boken ändå lite väl ordrik och omständlig och resonemangen spretar åt olika håll. Här borde Ohlsson komprimerat sin text mera, som Söderberg så förtjänstfullt gjorde.

Den tidstypiska anda som fint fångas i *Gregorius* slirar betänkligt i uppföljaren *Helga*. Här är vi förflyttade till trettiotalet och spanska inbördeskriget rasar. Helga är omgift med Ivar, tjänsteman vid utrikesdepartementet. De tre barnen är utflugna, två gemensamma tvillingsöner Holger och Bosse och äldsta dottern Signe, Helgas dotter med pastor Gregorius. Det är åtminstone vad alla tror, men Helga vet bättre. Signe är frukten av hennes otrohet med Klas Recke, mannen som övergav henne för att gifta sig rikt. Signes härkomst är Helgas livslögn.

Helga och Ivar lever en trygg och välordnad tillvaro i en tillrättalagd borgerlig miljö. Ivar bedrar henne visserligen, men det har hon overseende med. Det kunde stannat vid detta om inte antikhandlare Wiedemann dykt upp på scenen. Han har köpt doktor Glas chiffonjé och i ett lönnfack hittat alla doktors

dagboksnoteringar. Nu rullas sanningen om hur pastor Gregorius mördats upp, polisen kopplas in och Helga tvingas konfrontera sitt förflutna och stå till svars för det hon lyckats förtränga och undanhålla i så många år. Helga har aldrig berättat sanningen för dottern Signe. Eller för sin man Ivar. Varför skulle hon? Signe har det bättre som dotter till en avliden pastor, än som oäkting, resonerar Helga.

Helga i Bengt Ohlssons version framstår som en slipad kvinna, beräknande och kalkylerande. Hennes version om vad som egentligen hände när hon blev änka har hittills gynnat henne. Hon har lyckats få ett bra liv. Men nu förstår hon att marken hon står på när som helst kan rämna under hennes fötter. Ett ögonblick kan komma att förändra allt. När Klas Recke åter dyker upp i hennes liv och vill träffa sin dotter spricker bubblan. Dessutom visar det sig att Agnes, hennes trognaste vän, den enda hon kunnat anförtro sig åt under alla år, har svikit henne å det grövsta. Nu återstår bara det gamla hembiträdet Hermine som den enda fasta punkten i tillvaron. Helga tar ändå allt med synbar fattning och behärskat lugn. Tiden har gått och åldern har tagit ut sin rätt. Livet fortsätter att tuffa på. Doktor Glas, mördaren, som enligt polisen slutade sina dagar som morfinmissbrukande däre på ett hospital vid Danvikstull, honom minns hon knappt.

Helga hänger sig precis som Gregorius i Ohlssons version åt mycket långrandiga funderingar om politik, moral och livsfilosofi som bär åt diverse olika håll, vilket gör att jag som läsare blir uttröttad och tappar intresset. Återigen hade historien tjänat på att styras upp för att behålla intensitet och den röda tråden.

Fru Gregorius i Åsa Nilssonnes version är en helt annan Helga än Bengt Ohlssons. Romanen utspelar sig under samma heta sommar som *Doktor Glas*. Här möter vi en glad och lycklig ung kvinna som älskar sin man, pastor Gregorius, djupt. Hennes högsta önskan är att ge sin man ett barn och via sin påhittiga faster får hon rådet att hitta en lämplig barnafader. Hon

söker då i hemlighet efter en spermadonator och valet faller på Klas Recke som inte är nödbedd att bli hennes älskare. När fastern råder Helga att se till att pastorn hålls ur vägen för att öka hennes chans att bli gravid skyr hon inga medel. Helga är naiv och obekymrad över var hennes utsagor hamnar eller får för konsekvenser. Hon dukar upp historien om den motbjudande pastorn för doktor Glas som visar sig lättmanipulerad. Ovetande blir han en bricka i hennes aningslösa spel. För säkerhets skull brer hon på om våldtäkt och övergrepp. Klas Recke beskrivs av Helga som både fåfäng och egenkär, dessutom är han en usel älskare. Men Helga håller god min i hopp om att otroheten ska betala sig i form av ett barn. Men hon blir inte gravid och ger Klas Recke respass. När Helgas man så dör, i vad hon tror är en hjärtåkomma, vet hennes förtvivlan inga gränser. Märkt av sorgen beslutar sig Helga för att lätta sitt samvete och berätta sanningen för doktor Glas, att hon ljugit för honom. Ovetande om att doktorn faktiskt mördat hennes man, postar hon i slutet av boken ett brev till honom där hon förklarar allt.

I båda de senare romanerna om Helga är sanning och lögn centrala teman. I Fru Gregorius visar sig Helgas ogenomtänkta lögner leda till makens död. I Helga visar det sig att sanningen kommer förr eller senare i kapp lögnaren och hon ställs till svars.

Fru Gregorius är, liksom Söderbergs förlaga, en tunn roman. Söderberg lämnar många frågor obesvarade medan Nilsonne, som den psykoterapeut hon är, går till botten med frågorna, söker och ger svar. I Ohlssons två till sidantalet omfångsrika romaner lämnas i stället väldigt många sidospår och tanketrådar som sällan knyts ihop.

Det som gör alla fyra böckerna på olika sätt läsvärda är kontrasten och de olika perspektiven jag får på samma skeenden. Det vidgar blicken och får mig som läsare att gång på gång inse att ingenting är så okomplicerat och enkelt som svart eller vitt.

Efter läsningen kan jag konstatera att det finns en anledning till att vi har klassiker. Nya tolkningar av dessa görs om och om igen. Livets eviga frågor kan stötas och blötas, vändas och vridas på, synas i sömmarna, utforskas och få nya lösningar. Nya perspektiv uppenbaras i nya former.

Det krävs på något sätt att de böcker vi betecknar som klassiker återbrukas och får ett nytt liv för att kunna bli och förbli klassiker. Det är inte heller underligt att berättelserna letar sig fram i samhället på olika sätt och inte sällan tar sig över från en konstform till en annan. Litteraturen tar sig ständigt nya vägar i olika medier som i teater, film, musik, konst, dans och nu även i broderi! På så sätt förblir de evigt aktuella.

Återbruk i litteraturen är helt enkelt naturligt. Efter läsningen av **Bengt Ohlsson** och **Åsa Nilssonnes** böcker inspirerade av **Hjalmar Söderbergs** Doktor Glas håller jag ändå originalet som den främsta. Den har helt klart en plats i en svensk litteraturkanon och fortsätter att inspirera nya generationer.

Fortsättning lär följa. Själv tänker jag nu närmast ge mig i kast med *Mordets praktik* av **Kerstin Ekman** där hon låter en annan olycklig och trasig doktor, Pontus Revinge, som tror sig vara förebilden till Doktor Glas, ge sin syn på både romanen och författaren Hjalmar Söderberg. Här ställs frågan om det någonsin kan vara rätt att ta en annan människas liv i fokus.

Helga

Bengt Ohlsson

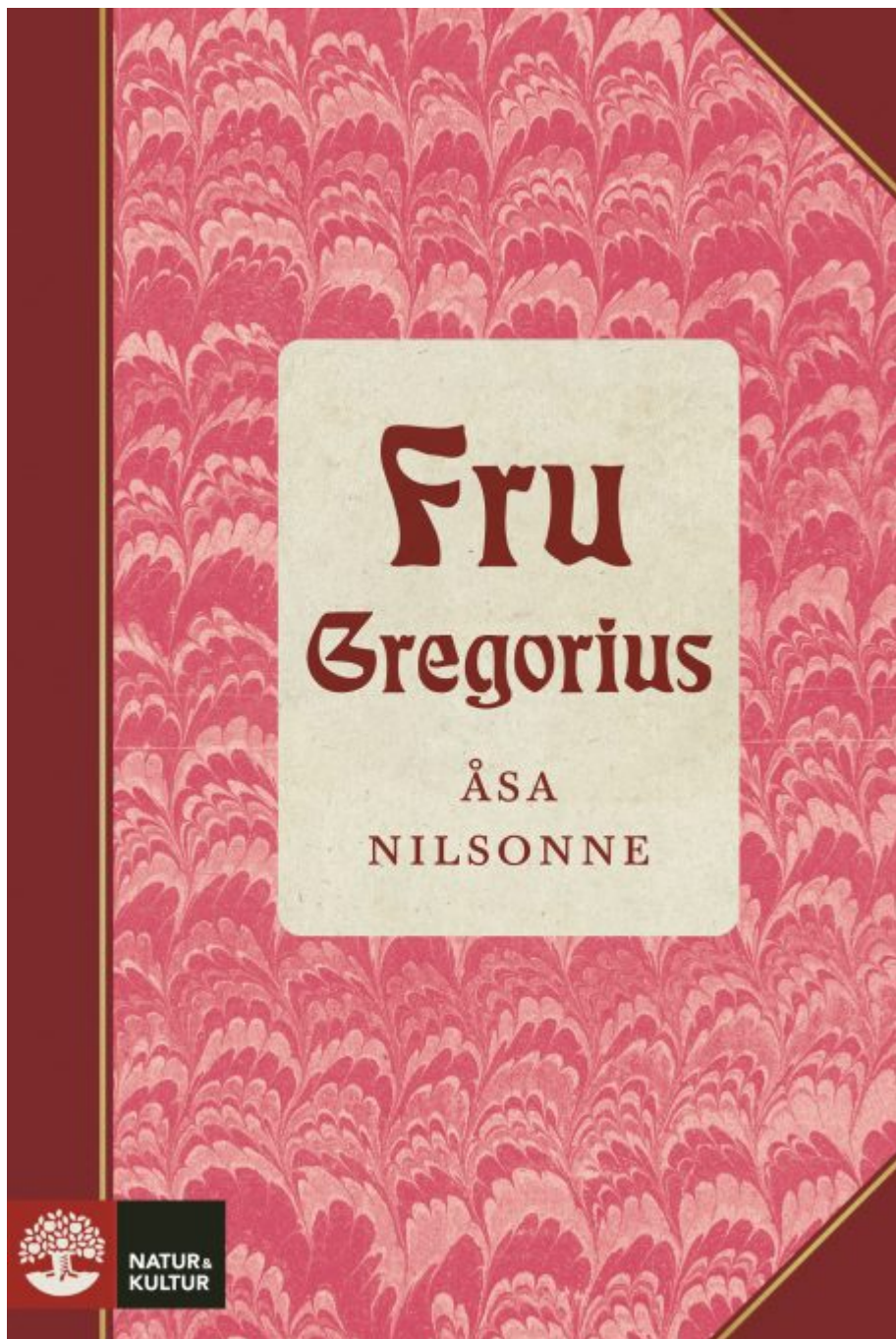
Albert Bonniers förlag, 2024

Fru Gregorius

Åsa Nilssonne

Natur & Kultur, 2024

Gregorius

Bengt Ohlsson

Albert Bonniers förlag, 2004

Bengt
Ohlsson
Gregorius

Roman

Albert Bonniers Förlag

